

Nové formy zpřístupňování sbírek knihovny Západočeského muzea v Plzni

Knihovna Západočeského muzea v Plzni spravuje sbírku cca 70 000 svazků dokumentů. Fond knihovny zahrnuje především historickou, uměnovědnou, etnografickou a přírodovědnou literaturu. Specifickou částí fondu je sbírka rukopisů, prvotisků, starých a vzácných tisků. Mezi rukopisy, jejichž sbírka čítá cca 1400 svazků, jsou zastoupeny vynikající práce středověkých písařů včetně tzv. plzeňského kancionálu. Vzhledem k historické hodnotě rukopisné sbírky a jejích jednotlivých svazků se knihovna rozhodla vybrané rukopisy digitalizovat, proto se již od počátku zapojila do Národního programu digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů *Memoriae Mundi Series Bohemica*, který je od r. 2000 realizován v rámci programu VISK (Veřejné informační služby knihoven) Ministerstva kultury ČR jako podprogram VISK 6 (blíže viz http://www.nkp.cz/o_knihovnach/konsorcia/VISK/VISK6.htm). Po několika letech práce proto nyní mohla knihovna Západočeského muzea v Plzni představit veřejnosti první skupinu digitalizovaných rukopisů a nabídnout je k užívání.

V roce 2000 byl digitalizován první rukopis, kterým bylo dílo **Compilatio librorum historialium totius bibliae** (autor Johannes de Utino). Jde o latinskou práci české proveniencce, která pochází z poloviny 14. století a je vybavena bohatými iluminacemi (33 ff). V dalších letech následovala digitalizace opisu díla Johana Tannera **Epitome Historica Rerum Civitatis Plsnae in Bohemia**, zhotoveného kolem roku 1780 (206 ff) a opět bohatě ilustrovaného, dále rukopisu **De expositione vocabulorum** (autor Papias), práce českého původu z poloviny 15. století (323 ff), a latinského výkladového slovníku s iluminovanými iniciálami **Antifonarium Plsnense** z r. 1531 s perokresebnými iniciálami (222 ff).

V rámci dalšího projektu byly digitalizovány perské rukopisy – básnická skladba perského básníka Šajcha Abú'Abdilláha Mušarrifuddína b. Musliha Sá'dího **Gulistán-e Sá'dí**, jež je rukopisem z 1. poloviny 19. století (53 ff) s bohatou kaligrafickou výzdobou, a fragment **Koránu** ve formě arabského rukopisu z počátku 18. století. Dalším z orientálních rukopisů začleněných do projektu, které jsou ve sbírkách Západočeského muzea, byl **Život Buddy**, siamský rukopis na palmových listech (500 ff).

V letošním roce budou v rámci nových grantových projektů digitalizovány další dva rukopisy. Svazek francouzského původu **Biblia latina** (140 ff) obsahuje výběr knih Starého i Nového zákona a pochází z poloviny 14. století, **Breviarium Ordinis Minorum** (460 ff) je italské proveniencce a je zdoben iluminovanými iniciálami. Náročnější úkol pak představuje projekt na digitalizaci tzv. rukopisných zlomků. V první etapě se bude zpracovávat 120 zlomků, jejichž rozsah kolísá od několikacentimetrové iniciály až po celé folio. Jejich určení a příprava textových dat, které se ujali dr. S. Petr a dr. P. Brodský, bude proto velmi náročná. S tímto úkolem souvisí i problém kvalitní adjustace zlomků, který bude nutné vyřešit (materiál, technika uložení aj.).

Digitalizace všech rukopisů se provádí přístrojem BetterLight 6000 (dosahuje rozlišení 6000 x 8000 bodů, tj. pro dokument formátu A4 cca 680 dpi) a kamerovým skenerem CRUSE special Bookscanner CS145 B 220 (dosahuje rozlišení 7500 x 10500 bodů, což odpovídá 450 dpi u dokumentu formátu A2) na pracovišti firmy AiP Beroun (<http://www.aipberoun.cz/>), které je speciálně upraveno tak, aby zajišťovalo maximální ochranu vzácných dokumentů. Výsledkem jsou vysoce kvalitní obrazová data spojená s popisnými daty a uživatelským rozhraním. To vše získá zadávající knihovna na CD-ROM, přičemž obrazová data jsou k dispozici v několika stupních rozlišení.

Úspěšnou účastí knihovny Západočeského muzea v Plzni v grantovém programu VISK 6 se splňují, vedle dalších povinností, minimálně dva základní úkoly, které jsou knihovně svěřeny. Prvním je zpřístupňování sbírek. Digitalizované rukopisy jsou dostupné veřejnosti na počítačích ve studovně knihovny. Digitální forma umožňuje velmi široké zpřístupnění při zachování vysoké kvality zobrazení. Je možné zvětšovat a přibližovat detaily iluminací i písma. Nejasné či poškozené části tak dostávají zcela jiný rozměr, který odhalí i to, co prostým zrakem nelze zjistit. Míra rozlišení umožňuje knihovně použít obrazová data i pro tisk katalogů, publikací nebo pro jiné propagační účely. Jelikož zadavatel projektu získává výsledná obrazová data ve třech stupních kvality, je možné zamezit zneužití dat pro komerční účely, případně zajistit jejich další ochranu před nedovolenou manipulací.

Vedle možnosti studia digitalizovaných rukopisů ve studovně knihovny mají zájemci alternativní přístup ke všem digitalizovaným rukopisům prostřednictvím webových stránek projektu Memoria (<http://www.memoria.cz/>). Projekt Memoria iniciovala firma AiP Beroun spolu s Národní knihovnou ČR. Plný přístup do databáze Manuscriptorium, kromě knihoven spolupracujících na projektu Memoria, mohou – prozatím ve zkušebním provozu – využívat všechny knihovny, které jsou registrované na Ministerstvu kultury ČR podle knihovního zákona a které uzavřou s provozovatelem serveru licenční smlouvu. V databázi Manuscriptorium je možné vyhledávat podle místa uložení (roletové menu s názvy měst) a podle knihoven (roletové menu s názvy knihoven). Vedle toho je možné položit dotaz na jakékoliv slovo, autora, signaturu, titul nebo incipit. Po vyhledání popisného záznamu je možné – pokud to práva uživatele dovolují – prohlížet i obrazová data.

Druhým úkolem, který grantové projekty VISK 6 pomáhají řešit, je ochrana historických dokumentů. Tím, že jsou k dispozici digitální data, odpadá (až na vzácné výjimky) nutnost manipulace s originálními svazky, které zůstávají v prostředí, jež jim zajišťuje trvalou ochranu a kvalitní uchování. Součástí řešení uvedeného úkolu je i ochrana dat. Vedle archivace, kterou si zajišťuje sama instituce, jsou ukládána všechna vznikající data na pracovišti AiP Beroun na archivní CD-R. Dále se také připravuje duplicitní uchování digitálních dat na magnetopáskovém úložišti v centrálním depozitáři Národní knihovny ČR v Hostivaři.

Na příkladu knihovny Západočeského muzea v Plzni je patrné, že podprogram VISK 6 je výjimečnou příležitostí i pro muzejní knihovny, které mohou zpracovávat a podávat vlastní projekty na digitalizaci vzácných dokumentů. Tomuto kroku samozřejmě musí vždy předcházet

důkladný průzkum fondu, v rámci něhož jsou vyhodnoceny pro digitalizaci relevantní tituly. Na webových stránkách podprogramu VISK 6 jsou uvedeny podrobné návody a potřebné pokyny pro vytvoření grantového projektu. Zpracování není obtížné a členové Komise knihoven muzeí a galerií při Asociaci muzeí a galerií poskytnou každému zájemci na požádání pomoc. Členy Komise lze kontaktovat buď na regionální úrovni (většinou to bývají knihovníci krajských muzeí) nebo přímo prostřednictvím výboru Komise (<http://www.knihovna.upm.cz/>).

Ilja Šedo
Knihovna Západočeského muzea v Plzni
isedo@zcm.cz